

В статье рассматривается проблема становления процесса самосовершенствования и прослеживается его взаимосвязь с ценностными ориентациями личности. Анализируются концептуальные подходы к определению психологического содержания данного феномена. Доказано, что особую позицию в этом процессе занимают представления личности о совокупности ценностей, с которыми она себя идентифицирует. Именно ценности определяют особенности и характер взаимоотношений индивида со средой, с окружением, что, в свою очередь, детерминирует его поведение. Успешное развитие процесса самосовершенствования личности в значительной степени обуславливается, в частности, ее потребностью вхождения в социум, а также потребностью самоопределиться в нем и найти возможность самоутвердиться в этом социуме в соответствии с его ценностями.

In the article the problem of coming-to-be of self-improvement process has been considered. Interconnection between self-improvement process and valued orientations of personality has been traced. The conceptual approaches to the definition of the psychological content of the phenomenon have been analyzed. Has been proved, that in this process special part has been playing by the personality notions about values constellation which he/she identifies him/herself with. Exactly values determine peculiarities and type of interrelations between individual and his/her environment, surroundings which in its turn determine his/her conduct. Successful development of self-improvement process of personality for the most part has been conditioned in particular by his/her need to self-determine in it and find opportunities to self-affirm in the society in accordance with his/her values.

Статтю подано до друку 12.11.2012.

©2012 р.

Л. М. Співак (м. Київ)

АКСІОЛОГІЧНІ ВИТОКИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ ОСОБИСТОСТІ В ЮНОСТІ

Постановка проблеми. Характерною ознакою сучасного етапу становлення української держави є поляризація ціннісних орієнтацій її представників. Провідними чинниками такої поляризації виступають суспільно-політичні трансформації, які відбуваються з часу незалежності держави й дотепер, і відсутність соціально-економічної стабільності у країні. На жаль, вплив цих чинників посилюється в умовах поліетнічності та поліконфесійності держави, культурних і буттєвих відмінностей у різних регіонах її території тощо. Зазначене призводить до кризи цінностей і невиразності найближчих аксіологічних орієнтирів у контексті націєтворення. Тому, в науковому та освітньому просторі нагальним завданням є обґрунтування психологічних засад виховання системи національних цінностей в юнацькому віці, що сприятиме поступовій консолідації української нації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд вітчизняних робіт за останніх двадцять років дозволив резюмувати, що їх більша кількість проводилася у галузі соціальної психології та стосувалися вони досить близького до національної, однак не тотожного з нею виду — етнічної самосвідомості. Зокрема предметом вивчення науковців виступали: психологічні особливості етнічної ідентичності студентства зі Сходу та Півдня України (О.В. Бичко), етнопсихологічні життєві орієнтації як чинник самоактуалізації студентської молоді (М.Б. Боднар), етносоціальні уявлення як компонент «Я-концепції» університетської молоді

(О.М. Васильченко), етнічні стереотипи як чинник міжособистісного оцінювання (О.В. Квас), етносоціальні установки студентства у структурі міжособистісної взаємодії (В.М. Струніна).

У галузі вікової психології дослідження проблеми розвитку національної самосвідомості особистості в юності презентовано незначною кількістю робіт — А.М. Березіна (чинники генезису національної самосвідомості); О.В. Шевченко (становлення «Я-образу» особистості у контексті процесу національної ідентифікації); В.Ф. Соколової (психологічні особливості розвитку національної самосвідомості студентської молоді засобами української літератури).

Тоді як аксіологічний ракурс зазначеної проблеми став об'єктом наукового вивчення А.М. Березіна. За переконаннями науковця, високий рівень розвитку національної самосвідомості, утвердження самоцінності історичної пам'яті та прагнення особистості до ідентифікації з нацією, виступаючи стрижневими конструктами її аксіологічної системи, є значущими передумовами повноцінної самореалізації цієї особистості у просторі національних відносин. Становлять інтерес й результати проведеного ним експериментального дослідження специфіки усвідомлення юнаками етнонаціональних цінностей у контексті загальних життєвих орієнтацій. Відзначимо, що контингент досліджуваних склали учні 11-х класів (вік — 16-17 років) з сільських і міських шкіл, а також студенти 5-го курсу вищого навчального закладу (вік — 22-23 роки). Так, А.М. Березіним зафіксовано, що питома вага національних й етнічних цінностей у системі загальножиттєвих цінностей одинадцятикласників з сільських шкіл на 44 % більша від відповідної питомої ваги в одинадцятикласників з міста. Однак в цілому, одинадцятикласники вирізняються нижчим рівнем національної самосвідомості порівняно зі студентами. На думку науковця, чинником виявлених відмінностей є «синдром нав'язаної етнічності» у студентів, що сформований засобами психологічних настановлень їх на «правильні, належні відповіді». Окрім цього психологом встановлено, що питома вага національних і етнічних цінностей у системі загальножиттєвих цінностей одинадцятикласників з сільської місцевості на 44% більша на противагу їх ровесникам з міста. Тобто, чинниками генезису етнонаціональної самосвідомості особистості юнацького віку науковцем визначено: психофізіологічну реальність, життєве психічне настановлення, вік і місце проживання (село чи місто) [3].

Водночас, як засвідчив проведений теоретичний аналіз, у просторі вікової психології залишилося без відповіді питання про витоки розвитку національної самосвідомості особистості в юності та їх вимір. Пошуки відповіді на поставлене питання, які сприятимуть осмисленню та обґрунтуванню психологічних засад розвитку національної самосвідомості юнака, стали **метою** нашої наукової статті.

Виклад основного матеріалу дослідження. За результатами проведеного теоретичного аналізу цілого масиву наукових робіт у галузі вікової психології нами встановлено, що юність є найбільш чутливим періодом для розвитку такого складного виду самосвідомості особистості як національна та її ціннісних конструктів, оскільки для цього створено усі передумови в ході генезису самосвідомості. Зокрема в юнацькому віці інтенсифікується розвиток суспільних рис «Я»; зростає самостійність юнака, відбувається становлення сталих світоглядних переконань та індивідуальної системи цінностей молодій людини; провідними механізмами розвитку самосвідомості стають саморефлексія, ідентифікація та відокремлення [7].

Висвітливо наше розуміння психологічної сутності та структури концепту «національна самосвідомість» особистості, що є наслідком вивчення, порівняльного аналізу та узагальнення багаточисельних наукових позицій щодо цього концепту в просторі гуманітарної науки (етнічної і соціальної психології, етнології, етнографії, історії, педагогіки, політології, соціології, філософії).

Національна самосвідомість особистості є саморефлексивним рівнем її національної свідомості, що є процесом усвідомлення людиною знань про свою та інші нації. Національна самосвідомість — це процес усвідомлення особистістю себе як представника власної нації, носія її певних суб'єктивних (національна свідомість, національний характер) і об'єктивних (мова, культура, територія проживання, держава з певним політичним самоврядуванням і високим рівнем економічного розвитку) ознак, що стає можливим завдяки національному самопізнанню (зокрема таких його рівнів як: самовідчуття, самоаналіз, самоосмислення, самоусвідомлення), національній саморефлексії та національній самоідентифікації. Основною одиницею національної самосвідомості виступає емоційно-ціннісне ставлення людини до себе як до представника власної нації. До структури національної самосвідомості особистості нами віднесено наступні стрижневі конструкти, які перебувають у постійній взаємодії: 1) когнітивний — національне самопізнання, національна саморефлексія і національна самоідентифікація; 2) емоційно-ціннісний — емоційно-ціннісне ставлення людини до себе як до представника власної нації, національна самооцінка; 3) регулятивний — управління людиною своєю поведінкою та діяльністю, самовладання у міжнаціональних і внутрішньонаціональних відносинах; самозмінювання та самовдосконалення національних рис характеру і якостей особистості. Результатом національного самопізнання, саморефлексії та самоідентифікації є усвідомлені, емоційно забарвлені уявлення особистості про себе як представника та суб'єкта власної нації, тобто національне «Я», що слугує ядром національної самосвідомості.

Поставлена у статті проблема актуалізує питання про витoki самосвідомості. Відзначимо, що лексичний аналіз слова «витoki» (синоніми — «початок», «джерело») показав, що ним визначається «...те, що дає початок чому-небудь, звідки постає, черпається щось; основа чого-небудь; вихідне начало...» [6, с. 299]. Після розкриття сутності терміну «витoki» розкриємо основні погляди вчених на витoki самосвідомості. За переконаннями О.Ф. Лосєва, витокami самосвідомості є: «образ» (уявлення), символ, слово, історичні події та свідомість людини. Л.С. Виготський джерелом становлення самосвідомості вважав соціальну ситуацію розвитку індивіда, а знак (слово) — психологічним знаряддям цього процесу. За позицією О.Г. Асмолова, джерелом розвитку самосвідомості особистості у системі суспільних стосунків виступає соціально-історичний спосіб її життя. Ця позиція уможливорює вивчення самосвідомості особистості у двох аспектах: 1) історичний час життя; 2) соціальний простір життя. Підкреслимо, що висвітлені позиції вчених щодо витоків самосвідомості особистості є важливими й для з'ясування витоків розвитку національної самосвідомості.

Подальше розв'язання окресленої вище проблеми потребує розгляду низки аспектів аксіологічної проблематики та особливо пильного погляду на феномен «національні цінності». З історії становлення наукової думки відомо, що проблема цінностей цікавила вчених упродовж багатьох століть — від античних часів і до сьогодні. Не претендуючи на висвітлення багаточисельних наукових ідей щодо згаданої проблеми, розглянемо лише ті з них, які сприяють розумінню психологічної сутності поняття «цінності» загалом і «національні цінності» зокрема. Відзначимо, що з кінця ХІХ століття концепт «цінність» став об'єктом спеціального вивчення зарубіжних філософів, результати якого було інтегровано у відповідній теорії, названій «аксіологією» (від грец. «axios» — цінний, «logos» — вчення). У ХХ столітті цей концепт активно досліджувався й вченими з інших гуманітарних галузей знань, зокрема культурології, педагогіки, політології, психології та ін., що зумовило появу нових галузей аксіології — політологічна аксіологія, педагогічна аксіологія, психологічна аксіологія тощо. Не зважаючи на різноманіття підходів до вирішення певних аспектів аксіологічної проблематики у контексті конкретної науки, загальноприйнятим є розуміння цінностей як таких феноменів, що є найбільш значущими для

суб'єкта (спільності, особистості). Найвищими, на рівні усього людства, визнано цінності, які мають духовну природу. Зазначимо, що до цієї категорії належать і національні цінності.

Розкриємо сучасні позиції психологів щодо смислу концепту «цінність» крізь призму його зв'язку зі становленням самосвідомості особистості (Г. Оллпорт, Г.О. Балл, І.Д. Бех, І.С. Булах, В.С. Мухіна, Н.І. Непомняца).

За переконаннями Г. Оллпорта, цінності, які визначаються ступенем своєї значущості для людини, сповнені особистісним смислом і тому тісно пов'язані з її самосвідомістю. В процесі онтогенезу особистість відносить до змісту власної свідомості та самосвідомості найбільш вагомі для неї цінності [13].

Важливі постулати щодо психологічного смислу цінностей людини у канві особистісно орієнтованого підходу обґрунтовані І.Д. Бехом. Вчений вважає, що цінності особистості є узагальненими, смисловими, значущими і усвідомленими нею психологічними утвореннями, які зумовлені емоційними переживаннями цієї особистості. «Особистісна цінність — це психологічне новоутворення, що відображає найбільш безпосередньо значущу для суб'єкта узагальнену сферу довкілля, через ставлення до якої він вирізняє, усвідомлює та утверджує себе, своє «Я», і в результаті цього ця сфера стає простором його життєдіяльності» [4, с. 114], — так влучно він розкрив глибоку психологічну сутність цього складного феномену. Досить складним, за уявленнями психолога, є процес появи цих утворень. Якщо свідомість особистості здійснює функцію розвитку її ставлень до яких-небудь суспільних цінностей, то самосвідомість — функцію їх оцінки за параметром значущості. Описаним чином суспільно значущі цінності трансформуються, переважно засобами виховання, до соціального «Я» особистості.

На особливу увагу заслуговують погляди Г.О. Балла та В.С. Мухіної на процес засвоєння особистістю цінностей крізь призму тісного діалектичного зв'язку між її соціалізацією та автономією (відокремленням). За Г.О. Баллом, оволодіння людиною соціокультурними нормами, цінностями діалектично поєднано з її певним критичним ставленням до них, з виникненням власних норм, цінностей, з самоповагою та готовністю ставитися з повагою до інших людей [2]. В.С. Мухіною констатовано, що спрямованість на власний світогляд і ціннісні орієнтації, на основі яких здійснюється активна участь у суспільному житті, властива соціально зрілій особистості. Така особистість вирізняється сталістю диспозицій щодо ціннісних орієнтацій, в яких узгоджуються її незалежність і необхідність залежності. «Соціально зріла особистість є носієм ідеології, обов'язку, самостійності, свободи та активності» [10, с. 77], — підкреслила вчена.

Стрижневим об'єктом наукових досліджень Н.І. Непомнящої є конструкт «цінність» особистості. За уявленнями вченої, цей конструкт виражає особливості взаємозв'язку між певними об'єктами довкілля та змістом самосвідомості людини, який призводить як до виокремлення нею найбільш значущих для себе об'єктів, так і найбільш важливих за змістом уявлень про власне «Я». Психолог переконливо довела, що передумовою появи особистісних цінностей є ставлення у системі «Я-інший». Нею встановлено, що зазначені ставлення з'являються раніше порівняно з цінностями особистості. Поява сталої системи цінностей зумовлює стійкість ставлень особистості у системі «Я-інший», що виступають основними засадами її розвитку надалі [11].

Солідарну з І.Д. Бехом та Н.І. Непомнящою позицію щодо сутності цінностей особистості та їх передумов займає І.С. Булах [5]. Згідно з цією позицією, вчена констатувала, що витоки особистісного зростання підлітків, психологічною основою якого виступає генезис моральної самосвідомості, «...осмислюються у ціннісному вимірі як безумовне ставлення до іншого й виступають невід'ємним конструюючим елементом всіх форм моралі: взаємин, діяльності, свідомості та моральної самосвідомості зокрема» [Там само, с. 208]. Відзначимо, що це вагоме

для психології особистості положення І.С. Булах сприяє глибшому розумінню витоків розвитку особистості та її самосвідомості.

Інтегрування розглянутих психологічних поглядів зарубіжних і вітчизняних вчених, які вирізняє їх зорієнтованість на внутрішнє, засвідчує нерозривність процесів становлення системи цінностей особистості та її самосвідомості. Загалом відзначимо, що згідно з розглянутими психологічними позиціями зарубіжних і вітчизняних вчених, становлення системи цінностей особистості є нерозривним від генезису її свідомості та самосвідомості. Положення щодо системи цінностей і самосвідомості особистості в цілому очевидно стосуються й певних типів цінностей та відповідних видів самосвідомості. Це підштовхує нас до думки, що тісно пов'язаними між собою є й процеси становлення системи національних цінностей і національної самосвідомості особистості. Зазначене вказує на те, що витоками розвитку національної самосвідомості особистості в юності є безумовне ціннісне ставлення молодого людини до іншого представника своєї нації.

Продовжуючи розв'язання питання про інші джерела розвитку національної самосвідомості особистості в юності та їх характер, проаналізуємо сучасні роботи вітчизняних науковців, які безпосередньо стосуються концепту «національні цінності». Цей концепт був центральним об'єктом дослідження філософа О.М. Корнієнка [8] та педагогів І.В. Лебідь [9] і О.В. Оксенюк [12]. Відмітимо, що роботи цих науковців об'єднує ідея про тісний зв'язок між національними і загальнолюдськими цінностями.

Цікавими видаються думки О.М. Корнієнка щодо специфіки формування національних цінностей особистості у межах становлення системи її загальнолюдських цінностей. Науковець наголосив на взаємодії національних і загальнолюдських цінностей, зокрема цінностей життя та його сенсу, морального вибору вчинку і поведінки, індивідуально-соціальних цінностей, що забезпечує формування і тих, і інших, зумовлюючи появу стійкої громадянської позиції особистості. Дотримуючись позицій гуманізму, він відзначив, що суспільство надає людині інформацію щодо спектру цінностей, здійснює певні впливи для їх формування, однак особистість у власній системі цінностей зберігає лише ті з цього спектру, що є значущими особисто для неї. «Людська особистість, як складна, відкрита система, асимілює зовнішні впливи, реалізуючи їх у своїй діяльності, способі мислення і способі життя, у своїх почуттях і переживаннях. Тому національне походження саме по собі не переносить автоматично на особистість своєрідності тієї чи іншої спільноти» [8, с. 12], — підкреслив філософ.

Згідно зі схожими уявленнями І.В. Лебідь [9] і О.В. Оксенюк [12], національні цінності виступають системою таких значущих для спільноти та особистості утворень, які виявляються у суб'єктно-об'єктних відносинах, виражаючи важливість певних знаків, явищ тощо. Вивчаючи національні цінності у контексті виховного процесу загальноосвітньої школи, І.В. Лебідь запропонувала їх класифікацію: українська національна ідея; мова; національна самосвідомість; національна гідність; національний характер; історична пам'ять; патріотизм; Конституція України; державні та національні символи, державний Гімн; національна культура (традиції, звичаї, обряди, фольклор, мистецтво, етикет, побут, окремі історичні постаті як національні символи; релігія); здоров'я представників української нації [9].

Підтримуючи думку попереднього науковця, О.В. Онисюк конкретизувала, що в процесі вивчення історії учнями 8-х і 9-х класів загальноосвітньої школи формуються такі цінності як: державні та національні символи, історична пам'ять, національна гідність, патріотизм, політична воля. Становить інтерес і висновок педагога щодо інтегративної властивості національних цінностей, якою виступає національна самосвідомість. Останній феномен, услід за М.Й. Боришевським, науковець тлумачить як самоідентифікацію суб'єкта, що є представником

певної нації, у поєднанні з його оцінкою себе як носія національних цінностей і самоспонуванням до здійснення життєвого вибору на засадах самоідентифікації та самооцінки [12].

Розглянуті наукові позиції сприяють уточненню сутності концепту «національні цінності». Національними цінностями особистості ми вважаємо такі духовні утворення в її свідомості, які стосуються нації та вирізняються своєю значущістю для цієї особистості. Водночас належність системи національних цінностей особистості до структури її національної свідомості дозволяє зробити висновок про аксіологічний вимір витоків розвитку національної самосвідомості юнака.

Для визначення інших витоків розвитку національної самосвідомості особистості характеру апелюємо спершу до думки історика та соціолога Ю.В. Арутюняна щодо джерел етнічної самосвідомості. Вчений виокремив чотири види таких джерел: 1) «родове»; 2) «культурне»; 3) «соціальне»; 4) «психологічне». «Родове» джерело він пов'язав з усвідомленням людьми спільності походження і спільності історичної долі. «Культурне» джерело містить національні норми поведінки, соціально-моральнісні уявлення, культурні інтереси, мову, звичаї, традиції. «Соціальне» джерело — це соціальна позиція та соціальні інтереси етнічної спільності. «Психологічне» джерело складають духовні ідеали, накопичені етносом упродовж його розвитку [1].

Зважаючи на думки вчених щодо витоків самосвідомості в цілому, на щойно презентований погляд, а також на встановлене нами співвідношення концептів «національна самосвідомість» та «етнічна самосвідомість» [14], визначимо джерела розвитку національної самосвідомості. Основне джерело стосується спільної пам'яті представників певної нації про їх спільне історичне минуле. До психологічних джерел ми відносимо: національну свідомість на рівнях спільності та особистості; соціальну ситуацію розвитку особистості як представника певної нації; суспільно-історичний спосіб життя особистості у системах між- і внутрішньонаціональних відносин. Іншими джерелами виступають: національні норми поведінки, національні та культурні інтереси, державна мова, національні ідеали.

Висновки. Отже, нами встановлено, що в аксіологічному вимірі витоками розвитку національної самосвідомості особистості в юності є безумовне ціннісне ставлення молодій людини до іншого представника своєї нації. Відзначимо, що це питання є частиною загальної проблеми психологічних засад розвитку національної самосвідомості особистості юнацького віку, яка потребує подальшого розв'язання.

Література

1. Арутюнян Ю.В. Социально-культурное развитие и национальное самосознание / Ю.В. Арутюнян // Социологические исследования. — 1990. — № 7. — С. 42–49.
2. Балл Г.А. Психологическое содержание личностной свободы: сущность и составляющие / Г.А. Балл // Психологический журнал. — 1997. — Т. 18, № 5. — С. 7–19.
3. Березін А.М. Психологічні чинники генези національної самосвідомості особистості: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Андрій Миколайович Березін. — К., 2002. — 208 с.
4. Бех І.Д. Виховання особистості / І.Д. Бех. — К.: Либідь, 2003. — Кн. 2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. — 344 с.
5. Булах І.С. Психологічні основи особистісного зростання підлітків: дис. ... доктора психол. наук: 19.00.07 / Ірина Сергіївна Булах. — К., 2004. — 582 с.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. — К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. — 1728 с.

7. Долинська Л.В. Специфіка генезису самосвідомості особистості в юності / Л.В. Долинська, Л.М. Співак // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції [«Інтеграційні можливості сучасної психології та шляхи її розвитку»], (Запоріжжя, 10-12 жовтня 2012 р.) / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Запорізький національний ун-т, Ін-т психології ім. Г.С. Костюка НАПН України та ін. — Запоріжжя: ЗНУ, 2012. — С. 24-25.
8. Корнієнко О.М. Національні цінності особистості: сутність та особливості формування: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук: спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / Олександр Миколайович Корнієнко. — К., 1998. — 18 с.
9. Лебідь І.В. Національні цінності у виховному процесі загальноосвітньої школи (теоретико-методологічний аспект): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Ірина Владиславівна Лебідь. — К., 2002. — 18 с.
10. Мухина В.С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество: Учебник для студ. вузов / В.С. Мухина. — 7-е изд., стереотип. — М.: Издательский центр «Академия», 2002. — 456 с.
11. Непомнящая Н.И. Ценностность как личностное основание: Типы. Диагностика. Формирование / Н.И. Непомнящая; Рос. акад. образования; Моск. психол.-социал. ин-т. — М.: МПСИ; Воронеж: МОДЭК, 2000. — 170, [1] с.
12. Оксенюк О.В. Формування національних цінностей в учнів 8-9 класів загальноосвітніх шкіл у процесі вивчення історії: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.07 «Теорія та методика виховання» / Оксана Володимирівна Оксенюк. — К., 2010. — 20 с.
13. Оллпорт Г. Личность в психологии / Г. Оллпорт. Пер. с англ. — М.: КСП, СПб: «Ювента», 1998. — 347 с.
14. Співак Л.М. Проблема співвідношення між феноменами «національна самосвідомість» та «етнічна самосвідомість» у психології / Л.М. Співак // Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного ун-ту імені Івана Огієнка, Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. — Вип. 9. — Кам'янець-Подільський: Аксиома, 2010. — С. 592-601.

В статье представлены результаты теоретического изучения проблемы развития национального самосознания личности юношеского возраста в аксиологическом измерении: рассмотрены современные психологические исследования, которые посвящены этой проблеме; сформулированы психологическая сущность и структура концепта «национальное самосознание» личности в ценностном ракурсе; освещены предпосылки и специфические особенности становления самосознания юноши в связи с развитием его ценностной сферы; проанализированы понятия «истоки» и «ценность» в контексте генезиса самосознания личности; описаны национальные ценности. Доказано, что аксиологическими истоками развития национального самосознания личности является ее безусловное ценностное отношение к представителям своей нации, к объективным и субъективным признакам собственной нации.

In this article presented the results of a theoretical study of the problem of national self-identity in adolescence axiological dimension: modern psychological researches which are sacred to this

problem are considered; formulated psychological nature and structure of the concept national «self-consciousness» in the value of the individual perspective; highlights the conditions and specific features of formation self-consciousness youth in connection with the development of its value sphere; the notion «origins» and «value» in the context of the genesis of self-consciousness; described national value. It is proved that axiological origins of national self-consciousness is its absolute value attitude to representatives of the nation, to the objective and subjective attributes of their own nation.

Статтю подано до друку 05.11.2012.

©2012 р.

А. В. Зінченко (м. Київ)

ВИКОРИСТАННЯ ТЕСТУ М.ЛЮШЕРА В ДІАГНОСТИЦІ ХВОРИХ НА ЕПІЛЕПСІЮ

Епілепсія – одна з найпоширеніших та найзагадкованіших психічних хвороб сучасності, яка відома з глибокої давнини. За висновками Міжнародної протиепілептичної ліги (1997), кількість хворих становить 06,- 07% популяції в розвинених країнах і відсоток цей зростає обернено пропорційно рівню економічного розвитку держав.

Клініка епілепсії різноманітна і характеризується пароксизмальною симптоматикою з властивими їй змінами психічної діяльності за епілептичним типом. Перебіг пароксизмів супроводжується різноманітними клінічними та параклінічними проявами у формі сенсорних, рухових, афективних, когнітивних та вегетативних симптомів. При епілепсії відмічають різну ступінь сповільненості психічних процесів, в'язкість мислення, зниження пам'яті, інтелекту, критичності; в окремих випадках спостерігаються ознаки так званого епілептичного недоумства. Характерологічні відхилення, що супроводжують перебіг хвороби, проявляються як полярність між угодливістю, улестивістю та крайньою жорстокістю, злопам'ятністю, мстивістю тощо. Відмічається швидка стомлюваність, неможливість швидкого переключення уваги, зниження працездатності. Обмежують працездатність хворих наявні психотичні розлади (онейроїдні, пролонговані сноподібні, сумеречні, дисфоричні, субдепресивні, екстатичні стани, що можуть мати прояви в статусі припадків – асансів) [2].

У відповідності до вищезазначених особливостей перебігу хвороби для людей з епілепсією великого значення набувають питання психологічної та соціальної адаптації, реабілітації, навчання, вибору професії, працевлаштування, створення власної сім'ї та збереження позитивних родинних стосунків. Своєчасними й актуальними є наукові розробки щодо пошуків шляхів та засобів поліпшення соціально-психологічної адаптації людей, що страждають на психічні захворювання.

Метою статті стало дослідження взаємозв'язку між ставленням до кольору, клінікою захворювання та рівнем адаптації хворих на епілепсію.

У нашому дослідженні брало участь 146 осіб, які знаходилися на стаціонарному лікуванні у 19 відділенні Київської міської психоневрологічної лікарні №1, і які мають у діагнозі ту чи іншу форму епілепсії, поставлену за результатами клінічного обстеження фахівцями-епілептологами клініки. На початку психодіагностичного обстеження хворих були ретельно вивчені їх історії хвороби, проведені клінічні бесіди, зібраний клініко-психологічний анамнез.

Наведемо коротку характеристику вибірки. Вік досліджуваних: від 16 до 79 років. Серед них: 8 осіб (5,5%) – 16-20 років, 44 особи (30,1%) – 21-30 років, 56 осіб (38,4%) – 31-40 років, 19 осіб (13,1%) – 41-50 років, 11 осіб (7,5%) – 51-60 років, 8 осіб (5,5%) – 61-79 років. З них – 80 (54,8%) чоловіків та 66 (45,2%) жінок. У клінічному анамнезі представлені такі діагнози: криптогенна епілепсія – 58 осіб (39,8%), симптоматична епілепсія – 72 особи (49,3%), епілепсія